

σιν τὸ συμπέρασμα, ὅτι οὐδὲ τὸ καθ' ἔκαστον εἶνε δυνατὸν νὰ γνωσθῇ, ὡς διατείνεται δὲ σκεπτικισμός. Ἐννοεῖται οἶκοθεν, ὅτι ἀμφότεραι αἱ ἀπόψεις αὗται δὲν δύνανται ν' ἀνασκευασθῶσι διὰ προσαγωγῆς αὐστηρῶν λογικῶν ἀποδείξεων· εἶνε δημιως ἐξ ἦσου καταφανές, ὅτι αὗται ἀνασκευάζονται ἡδη ὑπὸ αὐτῆς ταύτης τῆς γενικῆς λογικῆς σκέψεως. Διότι ἡ παραδοχή, ὅτι δύναται τις νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τῆς συνδέσεως τῶν καθ' ἔκαστα, συμφώνως πρὸς τὸν νόμον τοῦ ἀποχρῶντος λόγου, καὶ ν' ἀπορρίψῃ συγχρόνως ὡς ἥμαρτημένην τὴν ἀναγκαίαν προϋπόθεσιν, ἵτις μορφοῦται ὑπὸ τῆς νοήσεως ἐν τῇ συνδέσει ταύτῃ καὶ καθ' ἣν σύνολόν τι αἴτιῶν καὶ ἀποτελεσμάτων, εἰς ὃ ἀνήκει πᾶσα κατ' ἴδαιν σύνδεσις ὡς ἰδιαίτερον μέρος, ἀντιφάσκει πρὸς ἕκατιν. Ἀν ἡ προϋπόθεσις αὕτη εἶνε ἀναγκαία, δικαιολογοῦνται ἐπίστης καὶ αἱ ὑποθέσεις, αἱ ἀναρρεόμεναι εἰς τὸν ὑπὲρ τὰ ὄρια τῆς ἐμπειρίας ἐκτεινόμενον συνειδιμὸν λογικῶν ὅρων, εἶνε δὲ αὗται ἀναγκαῖαι ἐφ' ὃσον τοιαύτη τις συνέχεια στηρίζεται ἐπὶ τινος ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ νόμῳ τοῦ ἀποχρῶντος λόγου καιμένης ἀξιώσεως. Εἶνε μισθότατον ν' ἀναγνωρίζῃ τις, καθὼς πράττει τοῦτο δὲ σκεπτικισμός, τὴν ὑπαρξίαν τῶν λειτουργιῶν τῆς γνώσεως ἐν ταῖς ἐφαρμογαῖς αὐτῶν καὶ συγχρόνως νὰ μὴ παραδέχεται, ὅτι αἱ λειτουργίαι αὗται ἔχουσιν ἀντικείμενόν τι, πρὸς δὲ θὰ ἥδύναντο νὰ συνδέονται. Ὁθεν δὲ ἐμπειρισμὸς καὶ δὲ σκεπτικισμός, δις αὐτοτελεῖς κοσμιθεωρίαι, στεροῦνται ἐπιστημονικῆς σημασίας. Η μεγίστη δημοσιευτικότης αὐτῶν συνίσταται εἰς τὸ ὅτι περιορίζουσι τὰς ὑπερβατικὰς θεωρίας τῶν μεταφυσικῶν συστημάτων καὶ διδάσκουσι, ὅτι δὲν πρέπει νὰ συγχέονται τὰς ὑπερβατικὰ προβλήματα πρὸς τὰ τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως.

2. Ἱδέα τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς.

α'. Ἡ ἐννοια τῆς ψυχικῆς οὐσίας.

Ο Καρτέσιος καὶ δὲ Βόλφιος, καθὼς καὶ οἱ διπαδοὶ αὐτῶν, ἐν δὲ τῇ νεωτέρᾳ ψυχολογίᾳ δὲ "Ἐρβαρτ καὶ ἐν μέρει δὲ Λεῖψιντιος, παραδέχονται τὴν ἀτομιστικὴν τοῦ ψυχολογικοῦ προβλήματος λύσιν. Υπὸ τῶν φιλοσόφων τούτων νοεῖται ἡ ψυχὴ οὐ μόνον ὡς ἔνιαία, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀρθριτος, κατὰ συνέπειαν δὲ ὡς ἀπολύτως ἀπλῆ οὖσία. Η ἐμπειρικὴ ὑπόστασις τῶν ἐν τῷ ἔνδον κόσμῳ ἐνεργειῶν ἐν μέρει μὲν εὔρηται κατὰ τὸν Καρτέσιον καὶ τὸν Βόλφιον ὑπὸ τὴν μορφὴν ἐμφύτων ίδεων ἐν τῇ ψυχῇ, ἐν μέρει

δὲ γεννᾶται ἐκ τῶν ἔξωτερικῶν σχέσεων, διὸ ὃν συνδέεται πρὸς τὸ σῶμα. Κατὰ τὸν Λεῖβνίτιον καὶ τὸν "Ἐρβαρτ πᾶσα ἐνέργεια τοῦ ἔνδον κόσμου εἶνε προϊὸν τῆς ἀλληλεπιδράσεως τῆς ψυχῆς πρὸς ἄλλας παρομοίας ἀπλᾶς δυνάτητας. Ἡ προϋπόθεσις αὗτη διεμορφώθη κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὅπὸ τοῦ Λεῖβνιτίου, ὡστε αἱ μοναδολογικαὶ εἰκασίαι αὗτοῦ καθίστανται εἶδός τι μεταιχμίου μεταξὺ τῆς ἀτομιστικῆς καὶ τῆς συνολικῆς λύσεως τοῦ ψυχολογικοῦ προβλήματος. Ἐάν δὲν λάβωμεν ἐνταῦθα πρὸς ὅφθαλμῶν τοὺς παρεμπίκτοντας προσδιορισμούς, οἵτινες παρεντίθενται εἰς τὰς ψυχολογικὰς εἰκασίας ταύτας διὰ τῆς ταυτοχρόνου ἐφαρμογῆς αὐτῶν, ὡς ὑποθετικῶν βιοηθητικῶν ἔννοιῶν, θὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ψυχαρχοῦσι δύο γνωρίσματα, ἐν οἷς ἐκδηλοῦνται ὅ χαρακτήρα αὐτῶν ὡς ἀξιομάτων τῆς νοήσεως, διὸ ὃν δέον νὰ συντελεσθῇ ἡ σύνδεσις τῆς ἐσωτερικῆς ἥμιτον ἐμπειρίας. Ταῦτα εἶνε τὰ δύο κατηγορήματα, ἢτοι τὸ κατηγόρημα τῆς **ἀπολύτου ἀπλότητος** καὶ τὸ τῆς **ἀπολύτου αὐθυπαρξίας**. Τὰ ἐν λόγῳ κατηγορήματα διετυπώθησαν ὅπὸ τοῦ "Ἐρβαρτ ἀναμφιβόλως ἐν τραχυτάτῃ ἀλλὰ συγχρόνως καὶ λίαν ἀποτόμῳ ἀντιθέσει πρὸς τὰς ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ ἐμρανιζομένας σχέσεις. Ἐκ τῆς ἀντιθέσεως ταύτης καταφαίνεται, ὅτι ἡ οὖτοι μορφωθεῖσα ὑπερβατικὴ ἵδεια οὐδόλως συμβάλλεται εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῆς ἐμπειρίας, τούθ' ὅπερ ἀποδεικνύει πρὸ παντός, ὅτι ἡ ἵδεια αὕτη δὲν εἶνε ὑποθετική, βιοηθητικὴ τῆς ἐμπειρίας ἔννοια. Ἀλλ' ἐν ταῦτῷ ἐγείρεται ἡ λίαν δικαιολογημένη ἀμφιβολία περὶ τοῦ ἂν αἱ ἐν λόγῳ παραστάσεις ἀστοχῶσι καὶ τοῦ ὑπερβατικοῦ αὐτῶν σκοποῦ, δεδομένου ὅντος ὅτι ὁ σκοπὸς οὗτος ἔγκειται πανταχοῦ εἰς τὸ νὰ τερματίζεται κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἡ ἐμπειρικῶς ἀρχομένη πρόοδος, ὡστε αἱ διαμορφωθεῖσαι προϋποθέσεις, καὶ ἂν δὲν ἐπικυρῶνται ὅπὸ τῆς ἐμπειρίας, τούθ' ὅπερ εἶνε ἀδύνατον, νὰ μὴ ἀντιφάσκωσι τούλαχιστον πρὸς αὐτήν, ἀλλὰ νὰ δύνανται νὰ συνδέωσι ταύτην εἰς ἀρμονικὴν ἐνότητα. Τοιτο συντελοῦσιν ἐπὶ παραδείγματι αἱ ἀνωτέρῳ μηνημονευθεῖσαι κοσμολογικαὶ ὑποθέσεις, ὡς πρὸς τὸν συειριδὸν τῶν εἰς τὴν φύσιν ἀφοροῦσαν γνώσεων. Ἐάν θελήσῃ τις νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν πραγματικὴν ούνθεσιν τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν ἐκ τούτου, ὅτι ἐν ταῖς ἐνεργείαις ταύταις τὸ τελικὸν σημεῖον τῆς παλινδρομῆσεως, ἐν ᾧ κεῖται ἡ ἀπλῆ ψυχή, δὲν ἐπετεύχθη εἰσέτι, ἀλλ' ὅτι πάντα τὰ ἐμπειρικὰ γεγονότα στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἀλληλεπιδράσεως πολλῶν τοιούτων ἀπλῶν οὐσιῶν, θὰ παρατηρήσῃ, ὅτι τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀλληλεπιδράσεως ταύτης παρεμποδίζει τὸ δεύτερον τῶν μηνημονευθέντων κατηγορημάτων, τοντέστι τὸ **κατηγορηματοδίζει**

γόρημα τῆς ἀπολύτου αὐθυπαρξίας. Διότι δὲ νόμος τῆς σταθερότητος τοῦ Λεῖβνιτίου (Gesetz der Stetigkeit), καθὼς καὶ αἱ διαταραχαὶ (Störungen) καὶ αἱ αὐτοσυντηρήσεις (Selbsterhaltungen), ἃς παραδέχεται δὲ "Ἐρβαρτ, εἶνε ἀπλαῖ ἔννοιαι, ἀποκρύπτουσαι τὴν παραδεδεγμένην πραγματικὴν ἀλληλεπίδρασιν. Ἐάν τις ἀντιστρόφως θελήσῃ νὰ διασώσῃ τὴν αὐθυπαρξίαν ὡς ἀπόλυτον κατηγόρημα, ὑπολαμβάνων ἀπάσας τὰς λειτουργίας, αἵτινες προκύπτουσιν ἐκ τῆς ἀμοιβαίας σχέσεως τῆς ψυχῆς ἡμῶν πρὸς ἔξωτερικὰς ἐπιδράσεις, ὡς τινα τελείως αὐτοτελῆ ἐνέργειαν τῆς ψυχῆς, ἔξαφανζεται πάλιν τὸ κατηγόρημα τῆς ἀπολύτου ἀπλότητος, ἐπειδὴ εἶνε καταφανὲς ὅτι, ὅσον περισσότερον θεωρεῖ τις τὴν ψυχὴν ὡς αὐτοτελῆ αἰτίαν τῶν καταστάσεων τῆς, τόσον δλιγότερον δύναται νὰ νοίσῃ αὐτὴν πράγματι ὡς ἀπλῆν οὐσίαν. Οὗτος αὖ μονάδες τοῦ Λεῖβνιτίου καὶ αἱ πραγματικαὶ δυτότητες (Realen) τοῦ "Ἐρβαρτ δὲν εἶνε ἀπλαῖ, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν ἐσωτερικῶν αὐτῶν καταστάσεων, ἀλλὰ τὰ μέλιστα σύνθετοι, μάλιστα δὲ πιο ἡ Λεῖβνιτίφ, ὅστις θεωρεῖ ὡς μικρόκοσμον τὴν ἀτομικὴν ψυχήν, αὕτα εἶνε ἀπειρωτικῶν σύνθετοι. Οὗτος ἔκατερον τῶν προειρημένων κατηγοριογραφιῶν δὲν ἀντιφάσκει λίγον πρὸς τὰ γεγονότα τῆς ἐμπειρίας, ἀλλ' ἀμφότεραι ἀντιφάσκουσι καὶ πρὸς ἀλληλα· εἶνε δὲ ἀδύνατον νὰ ἐκευορθώσῃ τις ταῦτα διά τινος ἐξ αὐτῶν δυναμένου νὰ συναχθῇ συμπεράσματος τῇ βοηθείᾳ συμπληρωματικῶν ὑποθέσεων, διότι τοιαύτη τις συμπλήρωσις θεωρεῖται ἀναγκαῖος πρὸς ἐκάτερον τῶν κατηγορημάτων τούτων.

Ἡ αἰτία τῆς ἀποτυχίας ταύτης ἔγκειται παντοῦ ἐν τινι γεγονότι, διότι δὲν εἶνε ἄγνωστον εἰς τοὺς παρακιλουθίσαντας τὴν ἴστορικὴν ἔξέλιξιν τῶν ψυχολογικῶν Ιδεῶν. Ἡ προϋπόθεσις, ἡ ἀφορῶσα εἰς τὴν ἀπόλυτον ἀπλότητα καὶ αὐθυπαρξίαν τῆς ψυχῆς, ἀπορρέει οὐ μόνον ἐκ τῆς ὁμοίεις πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐσωτερικῆς ἐμπειρίας διά τινος ὑπερβατικῆς ιδέας, ἀλλὰ καὶ ἐξ ίσου μέγα μέρος ἐκ τῆς ἀξιώσεως, τῆς ἀφορώσης εἰς τὸ ἀνάλεθρον τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως. Ἀκριβῶς δέ τοι διέπεισε αὕτη ἀποδίδει εἰς ἀμφοτέρους τὰς ιδιότητας ταύτας τὴν σημασίαν αὐτῶν οὐχὶ ἔνεκεν αὐτῶν τούτων, ἀλλὰ μᾶλλον ἔνεκεν τῆς εἰρημένης αἰτίας, ἐπειδὴ δηλαδὴ αὕται ηδυνήθησαν νὰ συνδεθῶσι μεταξύ τρίτου τινὸς θεμελιώδους κατηγορίαματος, τουτέστι τῆς ἀπολύτου σταθερότητος. Ὁτι πᾶσα μεταβολὴ προκύπτει ἐκ τῶν μεταβολῶν τῶν μερῶν τῶν συνθέτων ἀντικειμένων καὶ ὅτι μόνον τὸ ἀπλοῦν εἶνε ἀφθιτον, εἶνε προϋπόθεσις, ἀναπτυχθεῖσα ἐν

πεδίῳ τῆς φυσικῆς ἔρεύνης καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀνωλέθρου τῆς ὑλῆς. Εἶνε δῆμος παραδοξότατον, ὅτι ἡ δρθιογιαή ψυχολογία, ἥτις μετήγαγε τὴν ἀρχὴν ταύτην ἀπὸ τῆς ἀφηρημένης γνώσεως τῆς φύσεως εἰς τὴν σφαῖραν τῆς ἀμέσου ψυχολογικῆς ἐμπειρίας, ἀπεπειράθη συγχρόνως νὰ ἔξαφανίσῃ τὰς εἰς τὴν ὑποστατικὴν βάσιν τῆς φυσικῆς αἰτιότητος ἀναφερομένας ὑπόθεσεις. Ἡ περὶ τῶν ὑλικῶν ἀτόμων ὑπόθεσις ἀπερρίφθη ὡς ἡμαρτημένη, ὅπως νοηθῇ ἡ ψυχὴ ἀκόμη ἀσφαλέστερον ὡς ἄτομον. Οὕτως ἔκαλεν τῇδη ὁ Λεϊβνίτιος, ὅστις ἀντιθέτως πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς παλαιᾶς ἀτομιστικῆς παραδέγεται τὴν ἐπ' ἀπειρον διαιρετότητα πάντων τῶν ἐν τῷ χώρῳ ἀντικειμένων, τὰς ψυχὰς ἥτις μονάδας «πραγματικὰ ἀτομα»· τὸ δὲ κυριώτερον ἐπιχείρημα τοῦ Βολφίου, ὅτι ἡ ὑλη στερεῖται διανοήσεως, ἔγκειται ἐν τούτῳ, ὅτι μόνον ἡ ψυχὴ εἶνε ἀπολύτως ἀπλῆ οὐσία, ἐνῷ τῇ ὑλῃ εἶνε διαιρετή, καὶ κατ' ἀκολουθίαν σύνθετος. Ἰνα δῆμος ἡ ὑποστατικὴ σταθερότητος τοῦ ψυχικοῦ τούτου ἀτόμου δυνηθῇ συγχρόνως νὰ συνδεθῇ πρὸς τὸ συνεχὲς τῆς ὑπάρξεως τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως, εἶναι δυνατὸν νὰ προϋποτεθῇ ἐν τῷ ἀτόμῳ ἀπασιῇ ποικιλία τῶν ψυχικῶν καταστάσεων, ἥτις δίδει εἰς τὴν συνέχειαν τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ τὴν ἀξίαν προσωπικῆς ζωῆς. Ἀλλ' ἔνεκα τούτου περιεπλέκη καὶ τὸ τρίτον θεμελιώδες κατηγόριμα εἰς τὰς ἀντιφάσεις τῶν δύο πρώτων.

Εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἐλάμβανον τὴν ὑπόθεσιν περὶ τῆς ἀπλότητος τῆς ψυχῆς ὑπὸ σοβαρὰν ἐποψιν, ἡ ποικιλία τῶν ψυχικῶν καταστάσεων ἥδυνατο νὰ γίνῃ νοητὴ μόνον ἐκ τῆς ἀλληλεπιδράσεως πρὸς τὰς ἄλλας οὐσίας, δι' ᾧν ἦρετο τὸ κατηγόριμα τῆς ἀπολύτου αὐθυπαρξίας καὶ ἀφηρεῖτο ἀπὸ τοῦ ψυχικοῦ ἀτόμου ἡ σημασία αὐτοῦ ὡς φορέως τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως. Πράγματι τὸ ἀποτέλεσμα τούτο καταφαίνεται παρὰ τῷ μεταφυσικῷ φριλοσόφῳ ἐκείνῳ, ὅστις ἀπεπειράθη νὰ παράσχῃ αὐστηρὸν ἀπόδειξιν περὶ τῆς ἀπλῆς φύσεως τῆς ψυχῆς, ἥτοι παρὰ τῷ "Ἐρβαρτ".

Ο Κάντιος ἐπειράθη ν' ἀναγάγῃ ἐν τῇ κριτικῇ τῆς δρθιολογικῆς ψυχολογίας αὐτοῦ τὴν γένεσιν τῆς ψυχολογικῆς ἰδέας εἰς συμπεράσματα, ἀτινα, συνφδὰ τῇ γνώμῃ αὐτοῦ, σφάλλονται κατὰ τοῦτο, ὅτι δι' αὐτῶν εἰδολογιοί. Ἡ λογικοὶ καθορισμοὶ μεταβάλλονται εἰς πραγματικὰς ἐννοίας. Τὸ «Ἐγώ», ὡς ἔνιαν καὶ

1. Ηεβλ τὰς σχετικὰς θεωρίας τοῦ "Ἐρβαρτ" ἐν τοῖς τελευταίοις περιεργάσματα, τοῦ ψυχολογικοῦ "Ἐγχειριδίου αὐτοῦ. (Lehrbuch der Psychologie Sämtliche Werke, herausgegeben von Hartenstein, Τόμος V, σελ. 173).

σταθερὸν ὑποκείμενον τῶν παραστάσεων, μεταβάλλεται εἰς ἀπλῆν καὶ σταθερὸν οὖσίαν, ἐν ᾧ κεῖνται αἱ παραστάσεις. Δεδομένου δὲ τούτου, ὅτι κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ὁ ψυχολογικὸς παραλογισμὸς προσεγγίζει πρὸς τὸ γνωστὸν διντολογικὸν ἐπιχείρημα, τὸ ἀφορῶν εἰς τὴν ὑπαρξίν τῆς Θεότητος, καὶ ὅτι συνεπῶς ἐλέγχεται ὡς πλάνη ἀπορρέουσα ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς, ὁ τρόπος οὗτος τῆς σκέψεως ἀπομακρύνεται οὐ μόνον ἀπὸ τῆς ἴστορικῆς πραγματικότητος, ἀλλὰ καὶ κωλύει τὴν κατανόησιν τοῦ δικαιολογημένου αἰτίου τῆς ἔξελίξεως τῆς εἰρημένης ψυχολογικῆς ἰδέας. Ἐὰν περιορισθῶμεν διηλονότι εἰς τὴν ἔξελιξιν τῆς νεωτέρας ἐννοίας τῆς ψυχῆς, ὡς ἀπαντῷ αὐτῇ ἴδιως παρὰ Καρτεσίῳ καὶ Βόλφῳ, θὰ ἴδωμεν, ὅτι τῇ ἐννοίᾳ αὐτῇ ἀντιτύχῃ ἐν πλήρει ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐννοίαν τῆς ὕλης. Πρὸς τὴν ὕλην, ὡς σωματικὴν καὶ ἐστεργμένην διανοίσσεως, ἀντιτάσσει ὁ Καρτέσιος τὴν ψυχὴν ὡς ἀσώματον καὶ νοοῦσαν, ὃ δὲ Βόλφιος ἐπειράθη ν' ἀποδεῖξῃ τὴν ἀπλῆν φύσιν αὐτῆς διὰ τῆς ἐννοίας τῆς ψυχῆς, ὡς δύντος δυναμένου νὰ προβιάνῃ εἰς τὴν μόρφωσιν παραστάσεων. Ἐπειδὴ τοιοῦτόν τι ὃν διακρίνει ἀφ' ειστοῦ πάντα τὰ παραστατὰ ἀντικείμενα, δὲν εἶνε δυνατόν, κατὰ τὸν Βόλφιον, διεισιασθῆναι αὐτῇ αὕτη ἡ ψυχὴ ἀνήκει τῇ παραστατᾷ ἀντικείμενα ταῦτα ή ὑπὸ ταῦτη σύγκειται ἐκ διαφόρων μερῶν. Ἐν ταύτῃ τῇ μετά τεντον ἐμπεριεισθῆν ἀπόψεων ἀναμεμιγμένῃ θεωρίᾳ λογίζει τόσον δλίγον, ὃσον καὶ ἐν τῇ τοῦ Καντίου μεταβολῇ τῶν ψυχολογικῶν θεωριῶν, τὸ καθοριστικὸν ἐλατήριον τῆς ὑπερβατικῆς προόδου, διερρέει ἐνταῦθα κατὰ τὸ αὐτὸν μέτρον, καθ' ὃ καὶ ἐν ταῖς παραλογικαῖς ἰδέαις. Πρὸς σαρῆ τοῦ ἐλατηρίου τούτου μόρφωσιν ἔδει νὰ ἀρθῇ πρὸ παντὸς ἢ ἐνταῦθα, διεισιασθῆναι τὴν λαϊκὴν ψυχολογίαν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ ἢ ἐπὶ τὴν τιὸν νεωτέρων χρόνων συγχυτικῶς ἐπιδρῶσαι διαρχικὴ ἀντίθεσις τῆς ὕλης πρὸς τὴν ψυχήν.

β'. Ἀπόπειραι τοῦ Λεῖβνίτιον καὶ τοῦ "Ἐραβρτ
πρὸς καθολικὴν συμπλήρωσιν τῆς ἐννοίας τῆς ψυχῆς.

Οἱ μόνοι ἀντιπρόσωποι τῆς ἀτομικῆς ἐννοίας τῆς ψυχῆς, εἰς οὓς ἀποβλέπουσι τὰ προλεχθέντα, εἶνε ὁ Λεῖβνίτιος καὶ ὁ "Ἐρβαρτ. Κατὰ τὸν Λεῖβνίτιον ἡ ἀποχρῶσι ταῦτα τῆς ἀναγκαίας παραδοχῆς ἀπλῆς τινος ψυχικῆς οὐσίας ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι τὸ σύνθετον προύποθέτει τὸ ἀπλοῦν. Τὴν αὐτὴν γνώμην ὑπεστήσεις μεθ' ἀπάσης τῆς δξενοίας αὗτοῦ ὁ "Ἐρβαρτ, διτις ἀναλύσιν

τὴν ἔννοιαν τοῦ «Ἐγώ» προσπαθεῖ νὰ ἀρῃ τὰς ἐν αὐτῷ ἐμφιλοχωρούσας ἀντιφάσεις, ἵνα τέλος ἀνακαλύψῃ τὴν ἀληθῆ ὑπόστασιν αὐτοῦ ἐν τινι ἀπολύτως ἀπλῇ οὖσίᾳ, ἀποκλειούσῃ τὴν ὑπαρξίαν πάσης ἀντιφάσεως. Διότι αὕτη δέον νὰ νοηθῇ ὡς *μία* ποιότης, τουτέστιν ὡς ἀπηλλαγμένη οὐ μόνον πάσης πολλότητος ποιοτικῶν ἴδιοτήτων, ἀλλὰ καὶ παντὸς ποσοτικοῦ καθορισμοῦ.

Ἐντεῦθεν παρέχεται ἥμεν συγχρόνως ἢ ἀπόδειξις, διὰ τοῦτο ἐξέλιξις αὕτη, ἥτις ἀρχομένη ἀπὸ τῆς ἴδιαιτέρας ψυχολογικῆς ἐμπειρίας τερματίζεται εἰς τὴν ἴδεαν συνολικῆς τινος ψυχῆς, ἀπολύτου ἀπλότητος καὶ αὐθυπαρξίας, ἐκτείνεται ὑπὲρ ἕαυτήν, ἅτε ἀναγκάζουσα ἥμας νὰ συμπληρώσωμεν ταύτην διὰ δευτέρας τινὸς σειρᾶς ἔννοιῶν, ἥτις πειρᾶται νὰ καταστήσῃ νοητὴν τὴν ἕκ τινος ἀριθμοῦ καταστάσεων συγκειμένην πραγματικότητα τοῦ ἔνδον κόσμου.

Ἐπειδὴ δὲ ἀριθμὸς οὗτος τῶν καταστάσεων μὲ τὴν προϊούσιαν τοῦ πνευματικοῦ βίου ἐξέλιξιν καθίσταται διηγμέραι μεγαλυτέραι, χωρὶς νὰ εὑρίσκῃ ποτὲ ὅριόν τι, ἢ δευτέρα αὕτη πρόσδος ἀγει ἐν τέλει εἰς τὴν ἴδεαν *πνευματικοῦ τινος συνόλου*, ὥπερ, καθὼς ἀκριβῶς καὶ ἢ ἀπόλυτος ἐνότης τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς, οὐδέποτε δύναται νὰ εὑρεθῇ ἐν τῇ ἐμπέιρῳ. Παρὰ Λεῖβνιτίῳ ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς πρώτης εἰς τὴν δευτέραν σειρὰν τῶν ἔννοιῶν τελεῖται κατὰ τοιοῦτον ἀμεσον τρόπον, ὥστε ἢ ἐνότης τῆς πρώτης μόλις ἐπιτευχθεῖσα ἔξαραντίζεται παραχρῆμα. Ἡ συνολικὴ ψυχὴ εἶναι «*μικρόκοσμος*», ὥχι τόσον ὡς «*κάτοπτρον τοῦ κόσμου*», καθὼς καλεῖται αὕτη, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς πνευματικὸν Σύνολον τοῦ Παντός. Ὁθεν ὡς θειελιώδης ἴδιότης τῆς ἀτομικῆς ὑποστάσεως δὲν ἀπομένει πλέον, ὡς ἐφαίνετο πρότερον, ἢ αὐτοτελὴς παραστατικὴ δύναμις, διότι αὕτη συγχωνεύεται μετὰ τοῦ πνευματικοῦ συνόλου, περιορίζουσα καὶ ἐπισκοτίζουσα τὰς ἐπὶ τοῦ ἀτόμου διαχειριέντας ἀκτῖνας τοῦ πνευματικοῦ κόσμου. Ἐνεκεν τούτου ἡ συνολικὴ ψυχὴ παύει ἐν γένει τοῦ νὰ εἶναι τελικὸν σημεῖον τῆς πρώτης ἐκείνης σειρᾶς, ἀπομένει δὲ μόνον ἀρχικὸν σημεῖον τῆς δευτέρας. Ἡ ἐπιστροφὴ εἰς τὴν ἀτομικὴν ψυχικὴν ἐνότητα ἥχθη πράγματι εἰς πέραις ὑπὸ τοῦ "Ἐρβιαρτ. Κατ' αὐτὸν ἡ *ἀπλῆ ποιότης* (einfache Qualität) εἶναι τὸ τελευταῖον ὑπόλειμμα, ὥπερ παρέχει εἰς ἥμας ἢ λογικῶς ἀφαιροῦσα ἀνάλυσις τῆς ἐσωτερικῆς ἐμπειρίας. Ἀλλ' ἵνα ἐκ τῆς ὑπερβατικῆς ταύτης μονάδος δυνηθῶμεν νὰ ἐπικνέλθωμεν εἰς τὴν πολυσχιδῆ ἐμπειρίαν, ἀπαιτεῖται νὰ μελετήσωμεν τὴν εἰρημένην μονάδα οὐχὶ μεμονωμένως, ἀλλ' ἐν τῇ συνδέσει αὐτῆς μὲ ἄλλας μονάδας τοῦ

αὗτοῦ εἴδους, ήτις, ἐὰν ἐτερματίζετο, θὰ δηρειλε νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν ἴδεσν ἐνδεῖς ἀπείρου συνόλου. Ὁν τούτοις, ἐνῷ δὲ Λεῖβνίτιος δὲν φέρει εἰς πέρας τὴν πρώτην παλινδρόμησιν, ἀλλὸς ἄγεται ἀμέσως εἰς τὴν δευτέραν, δὲ "Ἐρβαρτ περατοῦ μόνον τὴν πρώτην. Κατ' αὐτὸν θὰ ἐπήρχει εἰς ἑαυτὴν ὡς τοιαύτη ἡ συνολικὴ ψυχή. Ἐνεκεν τούτου οὐδεμία δίδεται παρόρμησις εἰς τὴν νόησιν, ὅπως ἐκταθῇ υπὲρ τὴν προϋπόθεσιν τῆς ἀπλῆς, ἀμεταβλήτου ποιότητος τῆς ψυχικῆς οὖσίας. Μόνον ἡ ἀνάγκη, ἡ ἀφορῶσα εἰς τὴν ἔρμηνειαν τῆς ἐσωτερικῆς ἐμπειρίας, ἀπαιτεῖ τὴν παραδοχὴν τῆς συνυπάρξεως πλειόνων ἀπλῶν διντοτήτων. Τοιουτοτρόπως εἰς τὸ σημεῖον, ἐνῷ ἔδει ν' ἀρχίσῃ ἡ δευτέρα σειρά, εἰσέρχεται μία ἄλλη, ἐμπειρικὴ βοηθητικὴ υπόθεσις¹.

Δὲν εἶναι δύσκολον νὰ νοήσωμεν τὴν αἰτίαν, ἐξ ἣς προέρχεται ἡ ἀποτυχία τῶν δύο τούτων σημαντικῶν προσπαθειῶν, αἵτινες ἀποσκοποῦσιν εἰς τὴν εὑρεσιν ἰκανοποιητικοῦ τινος τελικοῦ σημείου τῆς ἀτομικῆς ἐννοίας τῆς ψυχῆς. Αὕτη ἔγκειται ἐν τῇ ἴδιότητι τῆς ἀπολύτου αὐθυπταρχίας, ἢν μιρότεροι οἱ ἐν λόγῳ φιλόσοφοι ἐνόμιζον, ὅτι ἔδει ν' ἀποδώσωσιν εἰς τὴν ψυχήν, πιστεύοντες, ὅτι μόνον διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ ἥδυναντο ν' ἀποδεῖξωσι τὴν ἐνιαίαν αὐτῆς υπόστασιν. Οὗτως δὲ Λεῖβνίτιος ἄγεται εἰς τὴν υπόθεσιν, ὅτι τὸ πνευματικὸν σύμπαν εἶναι αὐτῇ αὕτη ἡ συνολικὴ ψυχή, ἐνῷ διὰ τὸν "Ἐρβαρτ ἀπομένει κενή τις ποιότητς, ἐξ ἣς οὐδεμίᾳ μετάβασις εἰς τὰς ποικίλιας ἐκφάνσεις τοῦ πραγματικοῦ βίου εἶναι πλέον ἀφοτί. Πρὸς τῇ πεπλανημένῃ ταύτῃ ἀπολύτῳ ἐξαντικειμενικεύσει, ήτις οὔτε ἀναγκαῖα εἶναι, οὔτε δικαιολογεῖται ἐν σχέσει πρὸς τὴν πραγματικὴν ἐξάρτησιν, συμβάλλεται ἐν μέρει καὶ ἡ μονομερὴς ἀντίληψις τοῦ ψυχικοῦ κόσμου ὡς παραστατικῆς ἐνεργείας. Η ἀντίληψις αὕτη εἶναι κοινὴ εἰς ἀμφοτέρους τοὺς μνημονευθέντας φιλοσόφους, ἀγει δὲ εἰς ἡμαρτημένην τινὰ ἀντίληψιν τῶν παραστάσεων ὡς ἀντικειμένων. Λιδ δὲν Λεῖβνίτιος διασχυρίζεται, ὅτι δὲ αὗτὸς ἀπειρος ἀριθμὸς τῶν παραστάσεων ἐμπεριέχεται ἐν τῷ ψυχικῷ κόσμῳ τῶν μονάδων, δὲ δὲ "Ἐρβαρτ παραδέχεται μὲν ἀτομικήν τινα γένεσιν τῶν παραστάσεων, θεωρεῖ δικιός τὰς ἀπαξ γεννηθείσας παραστάσεις ὡς ἀπολύτως σταθερὰ ἀντικείμενα, ἀπερ δύνανται μὲν νὰ ἐξαφανισθῶσιν ἐκ τῆς συνειδήσεως, οὐδέποτε δικιός ἐν τῆς ψυχῆς. Βεβαίως οὐδεμία υπάρχει ψυχικὴ ἐνέργεια, ήτις νὰ μὴ περιέχῃ

1. "Ιδε τὸ ἔργον τοῦ Ἐρβαρτ : «Psychologie als Wissenschaft», I, Werke, τόμ. V. σελ. 812.

ἐν ἑαυτῇ παραστάσεις. Ἐπειδὴ δὲ μως αἱ παραστάσεις νοοῦνται ἀμέσως ὡς ἀντικείμενα ὑφιστάμενα ἔξω τῆς ψυχῆς, δυνάμεθα ἀμέσως νὰ συναγάγωμεν, ὅτι αὗται ἀποτελοῦσιν ἀκριβῶς τὴν ὕψιν ἐκείνην τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν, ἵτις ἐκφράζει ἔξωτερικὰς σχέσεις καὶ οὐχὶ τὴν πραγματικὴν τῆς ψυχῆς ὑπόστασιν. Ἀκριβῶς δὲ ἐνεκα τοῦ λόγου τούτου ἡ ἐξομοίωσις αὕτη τῆς ψυχῆς πρὸς τὰς παραστάσεις συνεπάγεται τὴν συγχώνευσιν αὐτῆς πρὸς τὸ σύνολον τῶν μὴ ἐν αὐτῇ ἐνυπαρχόντων ἀντικειμένων, ὡς συμβαίνει τοῦτο παρὰ τῷ Λεῖβνιτίῳ, ἢ παρωθεῖ τὴν ἀτομικὴν παλινδρόμησιν εἰς πεπλανημένην δδόν, ἐξ ἣς οὐδεμία πλέον ὑπάρχει διέξοδος, καθὼς παρατηροῦμεν τοῦτο παρὰ τῷ "Ἐρθρᾳ. Παρ' αὐτῷ οὐλόνιληρος ἡ παλινδρόμησις αὕτη προιώπτει ἐκ τῆς πρὸς ἑαυτὴν ἀντιφασικούσῃς ὑποθέσεως, ὅτι τὸ «Ἐγώ» δέον νὰ εἶναι συγχρόνως ὑποκείμενον καὶ ἀντικείμενον τῶν παραστάσεων.

"Μὲντιφασις αὕτη ἀγει συνάμια εἰς ἄπειρον τινα σειρὰν ὑποκειμένων καὶ ἀντικειμένων, ἐπειδὴ τὸ ὑποκείμενον δέον ἔτι ἀπαξ νὰ νοηθῇ ὡς ἀντικείμενον παραστατικῆς τινος ἐνεργείας, ἐπίσης δὲ καὶ ἡ παραστατικὴ ἐνέργεια αὕτη, καὶ οὕτω ἐπ' ἄπειρον. Ἡ προκειμένη δημως ἀντιφασις, καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς ἀπορρέουσα ἄπειρος σειρὰ τῶν ὑποκειμένων καὶ τῶν ἀντικειμένων, αἰρεται διὰ τῆς ἀπλῆς παρατηρήσεως, ὅτι τὸ «Ἐγώ» δὲν εἶναι παράστασις, ἀλλ' ἐνέργειά τις τοῦ συναισθήματος παρακολουθουμένη ὑπὸ παραστάσεων, ἵτις εὐκόλως ἐκλαμβάνεται ὡς παράστασις, ἐπειδὴ συνδέεται ἀρχικῶς μὲ τινας παραστάσεις, τουτέστι μὲ τὰς παραστάσεις τοῦ ίδιου ἥμῶν σώματος. Ἐπειδὴ ἡ ἐπιπλαιοιος νόησις εὐκόλως δύναται ν' ἀποπλανηθῇ ἐκλαμβάνουσα ὡς συνείδησιν τὸ ίδιον ἥμῶν σῶμα, ἢ ίδιοτης τοῦ νὰ νοηθῇ ἡ συνείδησις ὡς παράστασις ὑπάρχει ἀκόμη πάντοτε, δοθέντος ὅτι ἀπὸ πολλοῦ ἥδη χρόνου ἡ ἀρχικὴ ἐκείνη βάσις τῆς οὕτω δὴ καλούμένης παραστάσεως τοῦ «Ἐγώ» ἐθεωρήθη ὡς ἔξωτερικόν τι ὅν, καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἀντικείμενα τῶν παραστάσεων. Διὰ τοῦ μέσου τούτου δεινεύεται συγχρόνως ἡ δδός, ἢν δέον ν' ἀκολουθήσῃ ἡ δρῦη ἀτομικὴ παλινδρόμησις.

γ'. Ἐμπειρικὴ ἀφετηρία τῆς ἀτομικῆς ψυχολογικῆς πολινδρομήσεως.

Ιᾶσα ἐσωτερικὴ ἐμπειρία σύγκειται ἐκ τινος ἀριθμοῦ παραστατικῶν ἐνεργειῶν, μεθ' ὧν συνδέονται ἀδιασπάστως συναισθήματα. Τὰ συναισθήματα δημως, δισον καὶ μὲν εἶνε διάφορα κατὰ

Σύστημα Φιλοσοφίας

τὸν ποιοτικὸν χαρακτῆρά των, δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς τρεῖς θεμελιώδεις κατηγορίας, τοινέστιν εἰς συναισθήματα ἡδονικά καὶ ἀντιηδονικά, διεγερτικά καὶ ἀντιδιεγερτικά, ἐντατικά καὶ χαλαρωτικά. Πᾶν συναισθήμα δύναται ν' ἀνήκῃ καὶ εἰς τὰς τρεῖς θεμελιώδεις κατηγορίας ταύτας, εἰς τὰς δύο ή μόνον εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν. Τὰ ἐν λόγῳ συναισθήματα δύνανται πάλιν νὰ διαιρεθῶσιν εἰς δύο γενικὰς ἀντιθέσεις, οἵτοι εἰς συναισθήματα τοῦ ἐνεργεῖν καὶ τοῦ πάσχειν. Τὰ ἡδονικά, τὰ διεγερτικά καὶ τὰ ἐντατικά καλοῦμεν ἐνεργητικά (Tätigkeitsgefühle), τὰ δὲ ἀντιηδονικά, ἀντιδιεγερτικά καὶ χαλαρωτικά, παθητικά συναισθήματα (Gefühle des Leidens). "Ἄπαντα τὰ συναισθήματα ταῦτα σχετίζομεν ἀμφότερος ὡς ὑποκειμενικὰς παταστάσεις πρὸς τὰς μετ' αὐτῶν συνδεομένιας καὶ ὡς ἀντικείμενα νοούμενα παραστάσεις. Πάσχομεν ἐις τῶν παραστάσεων, ἐπειδὴ αὗται εἶναι δεδομέναι εἰς ήμᾶς ὅνευ τῆς ἴδιας ἡμιῶν ἐνεργεῖσας, ήμεῖς δὲ αὐτοὶ ἐνεργοῦμεν παραστατικῶς, διῆτι ἔχομεν τὴν συνείδησιν, δει τούμενα νὰ παραγάγωμεν παραστάσεις ή νὰ ἐπιφέρωμεν μεταβολὰς ἐις τῶν παραστάσεων. Οὕτω τὰ συναισθήματα τοῦ ἐνεργεῖν καὶ τοῦ πάσχειν συνδέονται πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς τὰς παραστάσεις. Λὲν θὰ ἐπάσχομεν ἐκ τῶν παραστάσεων, ἐὰν δὲν εἴχομεν συγχρόνως ἐν ἡμιᾷ τὴν δύναμιν νὰ ἐπιφέρωμεν μεταβολὰς ἐπὶ τούτων, δὲν θὰ εἴχομεν δὲ τὴν συνείδησιν τῆς δυνάμεως ταύτης, ἐὰν δὲν ἔδοντο εἰς ήμᾶς ὅνευ αὐτῆς παραστάσεις, καὶ τέλος δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν οὔτε νὰ ἐνεργῶμεν οὔτε νὰ πάιχωμεν, ὅνευ τῆς ἔννοιας τῆς ὑπάρξεως ἀντικειμένων, ἀπερ ἐνεργοῦσιν ἐφ' ήμᾶς, καθὼς καὶ ήμεῖς ἐνεργοῦμεν ἐπὶ ταῦτα. Οὕτως ἀναλύεται ἡ ἐσωτερικὴ ἐμπειρία εἰς τι πατὰ διαφόρους τρόπους καθοριζόμενον ἐνεργεῖν καὶ πάσχειν καὶ εἰς τάντικείμενα τοῦ ἐνεργεῖν τούτου καὶ τοῦ πάσχειν, οἵτοι εἰς τὰς παραστάσεις. Σύνθετοι μορφαὶ τῆς πορείας τῶν συναισθημάτων εἶναι τὰ πάθη (Affelste), ή πλήρης διωσις ἐξέλιξις τῶν συναισθημάτων τούτων συντελεῖται εἰς τὰς ἐνεργεῖας τῆς βουλήσεως, αἵτινες εἰς τὰ ἀρχικὰ στάδιά των συντίσσονται ἐξ ἡδονικῶν καὶ ἀντιηδονικῶν, ἐντατικῶν ή ἀντιδιεγερτικῶν συναισθημάτων καὶ τερματίζονται εἰς συναισθήματα ἐντατικά ή χαλαρωτικά. Ἐπειδὴ δλόνιληρος ή ἀκολουθία τῶν συναισθημάτων διενεργεῖται ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῆς βουλήσεως, τὰ συναισθήματα ἀποκτῶσιν αὐτὰ καθ' ἕαυτὰ σημασίειν φυχικῶν στοιχείων τὸ πρῶτον διὰ τῶν συνδέσεων, οὓς λαμβάνουσιν ἐν τῇ λειτουργίᾳ ταύτη. "Ἐνεκεν τούτου ἐν μέρει μὲν ἐκδηλοῦσι τοιούτη ηδη εἰς τὰ καθ' ἔκαστα συναισθήματα, καθὼς εἰς τὰ ἡδονικά καὶ εἰς τὰ

έντειχονικά, ωρισμένη τις κατά ποιὸν βουλητική κατεύθυνσις, ἐν μέρει δὲ ἐμπεριέχεται ἐν αὐτοῖς ὑποδίλωσίς τις τοῦ βαθμοῦ τῆς βουλητικῆς δυνάμεως καὶ τοῦ ωρισμένου σταδίου βουλητικῆς τινος ἐνεργείας. Τὸ πρῶτον συμβαίνει εἰς τὰ διεγερτικὰ καὶ τὰ ἐντατικά, τὸ δὲ δεύτερον εἰς τὰ ἀντιδιεγερτικὰ καὶ χαλαρωτικὰ συναισθήματα.

Βεβαίως οὐδεὶς δύναται νὰ διαμφισθῇ τῇ γέννησιν τῶν παραστάσεων. Καὶ αὐτὸς οὗτος διακεπτικός, διστις δὲν παραδέχεται τὴν ἀντικείμενιταν αὐτῶν σημασίαν, ἀναγνωρίζει αὐτὰς ἀκριβῶς ἐνεκα τοῦ λόγου τούτου ἀκόμη περισσότερον δις παραστάσεις. Τὸ παταρανὲς τῆς ὑπάρξεώς των δρείλουσιν αἱ παραστάσεις εἰς τὴν ἴδιοτηταν αὐτῶν τοῦ νὰ νοῶνται ὡς ἀντικείμενα ἐκτὸς τῆμῶν, τοῦθ" ὅπερ καθιστᾶ εὐχερὲς τὸ νὰ τὰς διακρίνωμεν κατὰ πᾶσιν ἴδιαιτέραν περίπτωσιν καὶ νὰ τὰς νοῶμεν ὡς ἐν τῷ μὲν αὐτοῖς ἐνυπάρχοντα αὐτοτελῆ ἀντικείμενα. Γούναντίον, τὰ συναισθήματα, αἱ καταστάσεις αὖται τοῦ ἐνεργεῖν καὶ τοῦ πάσχειν, οὐδέποτε εἶνε δυνατὸν νὰ νοηθῶσιν ὡς ἀντικείμενα, δυνάμενα νὰ ὑπάρξωσιν ἐκτὸς τῆμῶν. "Οθεν εἶνε ἀναπόδραστον ὅπως τῇ ἀρχέγονος συνείδησις θεωρῆται ταύτας κατὰ τὸ πλεῖστον ὡς συστατικὰ στοιχεῖα αὐτῶν τούτων τῶν παραστάσεων, ἵδια ἐκείνων, μεθ' ᾧ συνδέονται στενώτερον, ἢτοι τῶν παραστάσεων τῶν τῆμετέρων κινήσεων καὶ τῶν τοῦ τῆμετέρου σώματος. Ἐπειδὴ τῷ μεταξύ αὖται, καθὼς καὶ πᾶσι αἱ παραστάσεις, δύνανται νὰ νοῶνται ὡς ἀντικείμενα καὶ νὰ διακρίνωνται τοῦ συναισθήματος καὶ τῆς βουλήσεως, γεννᾶται τῇ εἰκασίᾳ, διτι τὰ ὑποκειμενικὰ ἐκεῖνα συστατικὰ στοιχεῖα, ἀπερ ὑπολείπονται, σχηματίζουσιν αὖτὰ καθ" ἔσαιτὰ πάλιν μίαν παράστασιν. Οὕτω μορφοῦται ἐξ αὐτῶν ἐν τῇ φιλοσοφικῇ διανοήσει τῇ λεγομένῃ καθαρὰ παράστασις τοῦ «Ἐγώ», μολονότι ἐνταῦθα οὐδεὶς δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ τινος ἀντικείμενου παραστάσεως, ὅπερ θὰ ἦτο διάφορον τῶν τῆμετέρων ἐκάστοτε παραστάσεων. Ἡ ἐμπειρικὴ ψυχολογία προσεπάθησε νὰ διασκευάσῃ τὰς μεταφυσικὰς ἀποκείρας ταύτας, τὰς ἀποσκοπούσας εἰς τὴν μεταβολὴν τοῦ ἀρχηρημένου «Ἐγώ», εἰς παράστασιν. Βασιζομένη καὶ αὕτη ἐπὶ τῆς ἀπόιψεως τῆς ἀρχεγόνου συνείδησεως ὑπελάμβανε τὸ «Ἐγώ» ὡς ἐσωτερικὴν ἐπαίσθησιν, ἵδιως ὡς ἐπαίσθησιν τοῦ σώματος καὶ τῶν ἵδιων τῆμῶν κινήσεων. Ὁλόκληρος τῇ ἐσωτερικῇ ἐμπειρίᾳ ἐπανήχθη οὕτως ἐκ νέου εἰς τὰς παραστάσεις, καθ" ὅσον τὸ ἐνεργεῖν καὶ τὸ πάσχειν ἐκεῖνο, τὸ πρὸς ταύτας συνδεόμενον, τὸ ἐσχέτιζαν πρὸς ωρισμένας αἰσθησιακὰς παραστάσεις μετὰ τῶν εἰς ταύτας ἀνηκόντων αἰσθητηρίων

ξρεθισμῶν. Κατὰ τὴν ἀντίληψιν ταύτην τὰ συναισθήματα, ἢτοι αἱ καταστάσεις ἐκεῖναι αἱ παραπολουθοῦσαι τὰς ἡμετέρας παραστάσεις καὶ αἱ ἔκδηλοῦσαι τὴν ἴδιαιτέραν τοῦ ἐνεργεῖν καὶ τοῦ πάσχειν ἥμῶν ὑφῆν, εἶνε αἰσθήματα, παρόμοια πρὸς τὸ κυανοῦν καὶ τὸ ἐρυθρόν, ἃρα κατά τινα τρόπον ἀντικείμενα, ἅπερ διαφέρουσι τῶν λοιπῶν κατὰ τοῦτο, ὅτι εὑρίσκονται εἰς τὸ ἴδιον ἥμῶν σῶμα. Ἡ δὲ βούλησις, ἡ ἐναργεστάτη αὕτη ἐκφρασις τῶν ἴδιων μας ἐνεργειῶν, ἔγκειται ἐν τῇ ἐπαισθήσει τῶν κινήσεων ἐκείνων τοῦ ἡμετέρου σώματος, περὶ ὧν γινόσκομεν, ὅτι δὲν προέρχονται ἐξ ἐπιδράσεων τοῦ ἔξω κόσμου.

Πρὸς τῇ εὐχερεῖ διακρίσει ταύτῃ, τῇ ἀντριούσῃ εἰς τὰς παραστάσεις, συνεπείᾳ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὰντικείμενα, ἡ διφορούμενη χρῆσις τῆς ἐννοίας τοῦ αἰσθήματος συνετέλεσεν, ὡς φαίνεται, κατά τινα τρόπον εἰς τὴν ἐσφαλμένην ἀντίληψιν τοῦ περιεχομένου τῆς ἡμετέρας ἐμπειρίας. Ἀρχικῶς ἡ λέξις *αἴσθημα* δηλοῖ πᾶν ὅ, τι εὑρίσκεται ἐν τῇ ἡμετέρᾳ συνειδήσει. Ἐγκαὶ δὲ τούτου ἡ λιανὴ φρασεολογία μεταχειρίζεται τὴν λέξιν τιεύτην πρὸς δήλωσιν τοῦ *συναισθήματος* ἢ τῶν *παθῶν*. Ἄλλὰ καὶ ἐνταῦθι, ὡς καὶ εἰς πλείστας ἄλλας περιπτώσεις, διφέλει ἡ ἐπιστημονικὴ ἀνάλυσις, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἐκ τῶν εἰκῇ καὶ ἂντας ἐτυχεὶς χρησιμοποιούμενων ὕρων προερχομένης συγχύσεως, νὰ διορθοῖ καὶ νὰ συμπλιγῷ τὰς λέξεις ἐκείνας, αἵτινες χρησιμεύουσι πρὸς δήλωσιν ἁγγοιῶν. Ὡς εἴπομεν ἦδη, ἀντικείμενον τῆς ψυχολογίας εἶνε ἡ *θμεσος* ἐμπειρία ἐν ἴδιαιτέρᾳ σχέσει πρὸς τὴν γένεσιν αὗτῆς εἰς τὰ νοοῦντα ὑποκείμενα. Προιεχόμενον τῆς ἐμπειρίας ταύτης εἶνε ἀφ' ἐνὸς μὲν τὰντικείμενα, αἱ παραστάσεις, ἀφ' ἐτέρου δὲ αἱ τὰς παραστάσεις ταύτας συνοδεύουσαι ὑποκειμενικαὶ καταστάσεις. Πρώτιστον καθῆκον τῆς ψυχολογικῆς ἀναλύσεως εἶνε ἡ μελέτη τῶν δύο τούτων συστατικῶν στοιχείων τῆς συνειδήσεως, ἢτοι τῶν παραστάσεων καὶ τῶν ὑποκειμενικῶν καταστάσεων μέχρι τῶν τελευταίων αὐτῶν στοιχείων, τῶν μὴ δυναμένων ν' ἀναλυθῶσι περαιτέρω. Η διαίλυσις αὕτη συνεπάγεται ἀναγκαῖος τὴν εἰσαγωγὴν λέξεων πρὸς δήλωσιν τῶν στοιχείων, τῶν συναποτελούντων τὴν ἡμετέραν ἐμπειρίαν. Οὕτω τὰ μὲν στοιχεῖα τῶν παραστάσεων καλοῦμεν ἀποκλειστικῶς *αἴσθηματα*, τὰ δὲ στοιχεῖα τῶν ὑποκειμενικῶν καταστάσεων *ἀπλᾶ συναισθήματα*. Βεβαίως δὲν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τὰ συναισθήματα εἶνε ψυχικαὶ ἐνέργειαι ὑφιστάμεναι αὗται καθ' ἑαυτάς. Τὰ ἀπλᾶ συναισθήματα ἀποτελοῦσι τὰ συστατικὰ στοιχεῖα συνθετωτέρων συναισθημάτων, καὶ ταῦτα δὲν δύνανται νὰ ὑπάρξωσιν ἔτεν

παραστάσεων, μεθ' ὃν συνδέονται. Ἐπίσης ή διούλησις δὲν εἶνε «actus purus», διὸ θὰ ἥδυνάμεθα ν' ἀντιληφθῶμεν ἐν ἡμῖν, ἀπηλλαγμένον παντὸς τοῦ λοιποῦ περιεχομένου τῆς συνειδήσεως. Συνεπῶς αἱ γενικαὶ ἡμῶν ἔννοιαι, αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὸ συναίσθιανεσθαι καὶ τὸ βιούλεσθαι, συνδέονται πρός τινα αἰσθήματα, διότι ἐλλείπει ἐνταῦθα η ἐπικουρία τῆς λογικῆς ἀφαιρέσεως, ητις καθιστᾶ νοητὴν τὴν σχέσιν τῆς παραστάσεως πρός τι ἀντικείμενον. Ή παράστασις τῆς κινήσεως δηλονότι καὶ τὰ παρακολουθοῦντα αὐτὴν **αἰσθήματα** τῆς κινήσεως εὑρίσκονται ἐν τοιαύτῃ στενῇ σχέσει πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν ἐνέργειαν τῆς βιουλήσεως, ὡστε η βιούλησις οὐδέποτε δύναται ν' ἀποσπασθῇ τῶν παραστατικῶν τούτων στοιχείων. Ἐν τούτοις η ἀπόδειξις, διὰ η βιούλησις δὲν συνίσταται ἀποκλειστικῶς ἐξ αὐτῶν, ἔγκειται εἰς τὰ δύο ταῦτα καταφανῆ γεγονότα, διὰ δηλαδὴ πρῶτον ὅταν ἔκεινα τὰ συστατικὰ στοιχεῖα τοῦ αἰσθήματος τῆς κινήσεως ἐν γένει καὶ τῆς ἐξωτερικῆς κινήσεως δύνανται νὰ ὑπάρχουν χωρὶς ν' ἀντιληφθανόμεθα τὴν κίνησιν ἡμῶν ὡς συντελουμένην τῇ παρεμβάσει τῆς βιουλήσεως, καὶ δεύτερον διὰ, συνφδὰ τῇ ἡμετέρᾳ ἀμέσῳ ἀντιλήψει, βιουλητική τις ἐνέργεια διαφόρου περιεχομένου, ἀλλὰ παρεμφεροῦς χαρακτῆρος, δύναται νὰ συμβαίνῃ ὡς πρὸς ἄλλας ἐνέργειας τῆς συνειδήσεως, ἀφ' ὃν ἐλλείπουσι τελείως τὰ στοιχεῖα ἔκεινα τῆς ἐξωτερικῆς παραστάσεως τῆς κινήσεως.

Τὰ αἴτια, ἀπερὶ κωλύουσιν ἡμᾶς νὰ εἴπωμεν κατὰ τίνα τρόπον ἴδιαίτερόν τι συναίσθημα θὰ ἐφαίνετο μεμονωμένον ἀπὸ πάσης παραστάσεως, εἶνε ἄλλως καταφανῆ. Διὰ νὰ συμβῇ τοῦτο, πρέπει τοιοῦτόν τι συναίσθημα νὰ ὑπάρχῃ μόνον αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ η τούλαχιστον νὰ γοῆται μεμονωμένον ἐν τῇ νοήσει, καθὼς συμβαίνει ὡς πρὸς τὰς παραστάσεις, ἔνεκα τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς ἀντικείμενα, ἀπερὶ εἶνε κεχωρισμένα η δύνανται νὰ χωρισθῶσιν ἀπὸ τῶν παραστάσεων. (1) Οὗτος οὖτος ἐλλείπει ἐνταῦθα, διότι τὸ καθ' ἑκαστον ἐνέργειν καὶ πάσχειν νοεῖται ἐν τῇ συνεχεῖ ἀκολουθίᾳ τῶν ἐν λόγῳ καταστάσεων ὡς συνεξαρτωμένη ἐνέργεια καὶ συνδέεται ἀκριβῶς ἔνεκα τοῦ λόγου τούτου πρὸς έν ὑποκείμενον. Τοιουτοτρόπως ὑπολείπεται, ἐὰν διερευνήσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ἀπηλλαγμένους πασῶν τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων, μόνον η γενικὴ ἔννοια τοῦ ἐνέργειν καὶ τοῦ πάσχειν, ην ἀμέσως νοοῦμεν ὡς ἐστερημένην παντὸς περιεχομένου καὶ ητις, ἀμα ὡς θελήσωμεν νὰ νοήσωμεν ὠρισμένον τι ἐν σχέσει πρὸς ταύτην, δέον νὰ συμπληρωθῇ ὑπό τινος συγκεκριμένου περιεχομένου παραστάσεων.

Ἐὰν ζητήσωμεν νὰ δηλώσωμεν διά τινος οὗτου τὸ ἐν τῇ

ἀμέσω ἐμπειρίᾳ δεδομένον, ὃρου διστις νὰ ἐκφράζῃ τὰς διαφόρους
ὅψεις τῶν πραγμάτων ψυχικῶν λειτουργιῶν, Ήταν ἔδωμεν, διτὶ¹
αὗται δὲν δύνανται νὰ καλῶνται οὔτε παραστάσεις οὔτε ἐνέργεια ἢ
πάθος, ἀλλὰ σύνδεσις ὀμιφοτέρων, ἡτοι ἐνεργεῖν ἢ πάσχειν διὰ
παραστάσεων (vorstellendes Tun oder Leiden).

Διὰ τῆς ὁνομασίας ταύτης τὸ παριστάναι ἐμφαίνεται ὡς γε-
γονός, οὔτινος ἀντιλαμβανόμεθα ὡς ἴδιας ἡμῶν ἐνέργειας ἢ ἴδιου
ἡμῶν πάθους. Άλλα τοῦτο δύναται πάλιν νὰ συμβῇ, διότι ἡ
ἐνέργεια αὕτη παρουσιάζει διαφοροποτάτας διαβαθμίσεις, εἰς τὰς
κατωτέρους δρικὰς ἀξίας τῶν δικών τὸ παριστάναι δὲν γίνεται
πλέον ἀντιληπτὸν ὡς ἐνέργεια, ἀλλ' ὡς δεδομένον καὶ οὐχὶ ὡς
παραγόμενον ἀφ' ἑαυτοῦ. Τὸ πάσχειν δὲν εἶναι ὅμιτος μόνον
ἡλαττωμένη, ἀλλὰ κεκαλυμένη ἐνέργεια. Τὸ μπλῶς μὴ-ἐνεργεῖν
(dass Nicht-Tun), τὸ παραδίδεσθαι εἰς παραστάσεις, αὕτινες εἶναι
δεδομέναι ἀνευ τῆς ἴδιας ἡμῶν ἐνέργειας, οὐδέποτε θὰ ἥδυνατο
νὰ προκαλέσῃ τὸ Θετικὸν ἐκεῖνο τοῦ πάσχειν συναίσθημα, ὅπερ
ἀπαντᾷ κατὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς αἰσθητικῆς ἀντιλήψεως καὶ
κατὰ τὴν ἐν τῇ συνειδήσει εἰσροὴν παραστάσεων, καλυπτούσαν τὴν
παρεμβάσει τῆς βουλήσεως συντελουμένην ἐλευθέρων πορείαν
τῶν ἐννοιῶν. Τὸ ἐνεργεῖν καὶ τὸ πάσχειν εἶναι κατὰ ταῦτα ἀμοι-
βαῖαι ἐνέργειαι. Τούτων δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν συνείδησιν, διότι
ἐνεργοῦμεν καὶ πάσχομεν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον. Ἐπειδὴ οἱ
καταστάσεις αὗται ἐναλλάσσονται ἐν ἡμῖν, καὶ ἐπειδὴ μάλισται
ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ παραστάσει ἔναις συστατικὴ στοιχεῖα ἐμφα-
νίζονται ὡς δεδομέναι, ἀλλα δὲ ὡς ἀφ' ἑαυτῶν παραγόμενα, τὸ
ἐνεργεῖν καὶ τὸ πάσχειν συνδέονται τόσον στενῶς αρδός ἄλληλα,
ὅστε δύναται νὰ γίνῃ λόγος ἐνταῦθα μόνον περὶ σχετικῆς τινος
ἐπικρατήσεως ἐκατέρου αὐτῶν, ἕιρ' ὅπον δηλαδὴ δυνάμεθα νὰ
δεσπόζωμεν τῶν ἡμετέρων παραστάσεων ἢ νὰ διαπείρεθαι παθη-
τικῶς ἐν σχέσει πρὸς ταύτας.

Θὰ ᾧτο μάταιον ἐγχείρημα τὸ ν' ἀναγάγωμεν τὴν ὕπαρξιν τῶν
καταστάσεων τούτων τοῦ συναισθήματος εἰς ἄλλο τι καὶ οὐχὶ εἰς
αὐτὴν τὴν ἐσωτερικὴν ἐμπειρίαν. Αἱ ἐν λόγῳ καταστάσεις εἶναι
ἀρχικὰ γεγονότα τῆς συνειδήσεως, ὡν η ὕπαρξις δύναται μόνον
ν' ἀποδειχθῇ, οὐχὶ δὲ καὶ ν' ἀναμιχθῇ εἰς ἄλλο τι. Πᾶς τις ενδι-
σκει ταύτας ἐν ἑαυτῷ· ἐὰν δέ τις δὲν ἥδυνατο νὰ εἴη ἐν ἑαυτῷ
ταύτας, οὐδεὶς θὰ ᾧτο δυνατὸν ν' ἀποδείξῃ εἰς τοῦτο τὴν ὑπόστασιν
αὐτῶν. Ἀλλά, καίτοι δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν τὴν ὕπαρξιν τῶν
μνημονευθεισῶν καταστάσεων, οὐχὶ δὲ καὶ ν' ἀποδώσωμεν ταύτην
εἰς ἄλλην τινὰ δινότητα, φαίνεται ὅμιτος ἡμῖν ἀριθηλον ὅτικαί

μνημειονευθεῖσαι ἀντιθέσεις τοῦ ἐνεργεῖν καὶ τοῦ πάσχειν δύνανται νὰ συνυπάρχωσι μόνον παραλλήλως. Τῶν ίδίων ἡμῶν ἐνεργειῶν λαμβάνομεν συνείδησιν εἰς τάντικείμενα, πρὸς ὅτι συνδέονται· εἰς τὰς ἀντιστάσεις, ὃς εὑρίσκουσιν αἱ ἐνέργειαι αὐται. Τοιουτόπτως ἐνεργοῦμεν ὅσας πάσχωμεν καὶ πάσχομεν ὅσας ἐνεργῶμεν. Ἐπειδὴ ὅμως ἐκ τῶν δύο τούτων ἐναλλασσομένων καταστάσεων τὸ πάσχειν συνδέεται πρὸς τὸ συστατικὸν ἔκεινο μέρος τῆς ἐπωτερικῆς ἐμπειρίας, ὅπερ σχετίζομεν πρὸς ἀντικείμενα εὑρισκόμενα ἔξω ἡμῶν, τουτέστι πρὸς παραστάσεις, συμβαίνει ὅταν ν' ἀποδίδωμεν τὸ ἐνεργεῖν ἀμεσώτερον εἰς τὸ ἡμέτερον «Ἐγώ» παρὰ τὸ πάσχειν.

Τοῦτο εὑρίσκει ἐπίσης τὴν ἐκφρασίν του εἰς τὸ ὅτι σχετίζομεν πάντοτε ἀρχικῶς τὸ πάσχειν ἡμῶν πρὸς τινα ἐνέργειαν τῶν ἀντικειμένων, θεωροῦντες οὗτος ὡς αἰτίαν τοῦ ἡμετέρου ἐνεργεῖν καὶ πάσχειν ἀλληλεπίδρασίν τινα μεταξὺ ἀντικειμένου καὶ ἡποκειμένου. Ή αὐτὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἐξετασθεῖσα ἴδια ἡμῶν ἐνέργεια, ἡ ἐμφανιζομένη εἰς ἡμᾶς ὡς πηγὴ τοῦ ἐνεργεῖν καὶ τοῦ πάσχειν, καλεῖται «ἡμέτερον ἐγώ». Τὸ «Ἐγώ» τοῦτο θεωρούμενον ὡς ἀπηλλαγμένον παντὸς ἀντικειμένου, καλύπτοντος τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ, εἶνε ή ἡ ἡμετέρα βούλησις. **Οὐδὲν ἀπολύτως ὑπάρχει ἐκτὸς τοῦ ἀνθρώπου ή ἐντὸς αὐτοῦ, διότι θὰ ἥδυντο νὰ καλδσῃ οὗτος ίδιον ἁντοῦ, πλὴν τῆς βούλησεως.**

δ'. Η καθαρὰ βούλησις ὡς τελικὸν σημεῖον τῆς ψυχολογικῆς παλινδρομήσεως καὶ ή ἐμπειρικὴ ἔννοια τῆς ψυχῆς

Ἐὰν μετὰ τὴν προπαραπομένην ταύτην ἀπανέλθωμεν εἰς πᾶν ὅτι ἀπετελεῖ τῆς ψυχολογικῆς ἐμπειρίας, θὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἐκτῆθη ἀρχικὸν καὶ τελικὸν σημεῖον ὡς πρὸς τὴν ἀντανθα γενισομένην παλινδρόμησιν. Δεδομένη εἶναι ή ποιαλία τῶν παραστάσεων, αἵτινες συνδέονται εἰς μίαν ἐνότητα, ὡς ἀποτελοῦσαι τάντικείμενα βούλησεώς τυνος, ήτις συγχρόνως, ἔναντι αὐτῶν, ἀναπτύσσει τὴν ἴδιαν ἐνέργειαν. Ἐκ τῶν δύο τούτων συστατικῶν στοιχείων τοῦ παριεχομένου τῆς συνειδήσεως ἀποτελεῖ ή βούλησις τὴν μόνην ἀρμονικὴν καὶ ὄμοιόρορφον ἀλληλουχίαν, τουτέστι τὸν μόνον συνειρμόν, ὃστις παρέχει εἰς τὰ γεγονότα τῆς συνειδήσεως πραγματικὴν ἐνότητα. Αἱ παραστάσεις δεικνύουσιν διασύντονες συνειρμόν τινα· ὃ συνειρμὸς ὅμως οὗτος, ὃστις διακόπτεται εἰς πολλὰ σημεῖα, σύγκειται ἐκ πλειόνων συνδέσεων, αἵτινες χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων καὶ αἵτινες συναρμούσονται πρὸς